

Bajkay Éva

DERKOVITS BÉCSI SZEREPLÉSEINEK NÉMET NYELVŰ RECEPCIÓJÁRÓL¹

Derkovits Bécsben egy szélesebb, számára új közép-európai közegben kereste és lelte meg festői identitását. Az osztrák főváros vezetői a politikai hangsúlyvesztést kulturális téren igyekeztek pótolni. Ez 1924 körül nemcsak a nemzetközi modernnek megismerését biztosította az elzártságból útra kelt magyar festőknek, hanem kapcsolódást, kiállítási részvételt, s ezek sajtóvisszhangja révén bizonyos ismertséget is.

A két világháború közötti időszakban a legérdekesebb bécsi művészárságnak a Künstlerbund Hagen (röviden Hagenbund) számított az idejét múlt Künstlerhaus, és Klimt nélkül az erejéből vesztett Secession mellett.² A Hagen vendéglősről elnevezett művészszövetség (1900–1938) kiállításait egy vásárcsarnokból átformált épületrészben tartotta a belvárosi Zedlitzgasse 6. szám alatt. (1. kép) A szecesszió nyomán kialakult, nyitott, minden művészeti ágat sokoldalúan felölelő liberális kör inkább baráti, mint elvi, esztétikai rendszerű közösséget alkotott. A bécsi művészekre koncentrált, de nem csak az osztrákokra, hanem a főváros multietnikus populációjából adódóan másokat is befogadott. Főleg a régi Monarchia népeiből kerültek ki külső tagjai és vendégei: csehek (Manes csoport), lengyelek (Sztuka csoport), németek (Bund zeichnender Künstler – München), szlovének stb., de meghívtak másokat is egész Európából. A magyar művészcsoportok közül teljes tárlattal fogadták a KÉVÉ-t 1910-ben és az UMÉ-t 1928-ban. A Hagenbund pedig szerepelt Budapesten 1923-ban, és más csoportokkal együtt 1925-ben, Kassán 1922-ben stb.³ A fontosabb bemutatók nem annyira az egyéni, inkább a csoportkiállítások voltak, különösen az évente rendezett tavaszi tárlatok.

¹ A Derkovits 1924–1925-ös bécsi kiállításaihoz kapcsolódó német nyelvű, nagyrészt gótbetűs újságkivágatok egy része a művész feleségétől került 1956-ban a Szépművészeti Múzeumba, onnan az MNG Adattárába. Ltsz.: 9048/56. Továbbiakra az Österreichische Galerie Belvedere Adattárában és bécsi magántulajdonban találtam. A hiányzó adatok további kutatás tárgyát képezik. Ezúton köszönöm Cornelia Cabuk, Peter Chrastek és Pálinkás Réka segítségét.

² *Die verlorene Moderne. Der Künstlerbund Hagen 1900–1938.* Ausstellungskatalog. Hrsg. Tobias G. Natter. Wien, Österreichische Galerie Belvedere, 1993.; Cornelia Reiter: *Der Hagenbund. Refugium und Plattform der Moderne. Zwischen den Kriegen. Österreichische Künstler 1918–1938.* Ausstellungskatalog. Hrsg. Rudolf Leopold. Wien, Leopold Museum, Bécs, 2007.

³ Bajkay Éva: *Ungarn im Hagenbund, Hagenbund in Ungarn. Der Hagenbund – ein europäisches Netzwerk der Moderne 1900 bis 1938.* Ausstellungskatalog. Wien, Österreichische Galerie Belvedere, 2014. [megjelenés előtt]

1. A Hagenbund kiállítóhelye. Bécs, Zedlitzgasse 6. (korabeli fotó részlete). A reprodukció forrása: Die verlorene Moderne. Der Künstlerbund Hagen 1900–1938. Ausstellungskatalog. Hrsg. Tobias G. Natter. Wien, Österreichische Galerie Belvedere, 1993. 14.

Derkovits alig több mint fél évvel Bécsbe költözése után négy munkával,⁴ vendégként jutott be a Hagenbund 1924. május–júniusi tárlatára. Beajánlója az őt rendszeresen támogató Hoselitz Ernő iparmágnáson kívül a győri születésű festő, Mayer-Marton György lehetett, aki 1920-tól kisebb megszakításokkal Bécsben élt és ugyancsak négy képpel szerepelt ezen a kiállításon. Mayer-Marton növekvő befolyását jelzi, hogy a következő tíz évben a mérsékelt modern művésztszcaság ügyvezetője lett.

A Hagenbund-katalógus (2. kép) szerint Derkovitsot a *Musik, Spaziergang, Rast, Portrait* [magyarra fordítva: Zene, Séta, Pihenés, Portré] című olajképei képviselték. A huszonegy művészt felvonultató Hagenbund tárlat sajtóját áttekintve kiderült, hogy a kiemelt alkotók között Derkovitsnak is szentelnek egy-egy mondatot. A

⁴ A magyar szakirodalom eddig csak egy művet említett, azt is cím nélkül. Félrevezető forrásuk lehetett: „A Hagenbund tavaszi tárlatán kiállítják egyik képét”. Derkovits Gyuláné: *Mi ketten. Emlékezés Derkovits Gyulára*. Sajtó alá rend. Erdei Sándor. Budapest, 1954. 40.

AUSGESTELLTE WERKE:

PROF. FRANZ BARWIG, Bildhauer, Wien

1. Eichenholzfigur (Redner)
2. Nußholzfigur (Knabe)

PETER BREITHUT, Maler, Wien

3.	Studie			Oel
4.	Landschaft I			Aquarell
5.	„ II			„
6.	„ III			„
7.	„ IV			„
8.	„ V			„
9.	„ VI			„

JULIUS DERKOVITS, Maler, Wien

10.	Musik			Oel
11.	Spaziergang			„
12.	Rast			„
13.	Portrait			„

GEORG EHRLICH, Maler, Wien

14.	Mädchen			Oel
15.	Kinderbildnis			„

JOSEF FLOCH, Maler, Wien

16.	Familie			Oel
17.	Winterlandschaft			„
18.	Tiberiassee			„
19.	Der Hirt			„

3

2. Derkovits műveinek listája a Hagenbund 1924-es tavaszi kiállításának katalógusában

Deutschösterreichische Tages-Zeitung kritikusa volt az, aki művészünket „rendkívül erősnek, energikusnak” tartotta, kompozícióit különösen kiválónak ítélte. A tárlat fő sztárjait, Georg Ehrlichet és Josef Flocht követően a többiek közül Mayer-Marton Györgyöt, Georg Jungot, Carry Hausert, Robert Philippit, Maximilian Reinitzet, August Roth-ot, Viktor Tischlert, Franz Zülow-t, Grete Wilhelmet, Karl Stemolakot, Alois Seiboldot, a szobrász Franz Barwigot említette. A cikk szerint „Sturm und Drang” uralkodik a Hagenbundban, s ezt a kiállítást tartja az egyidejűleg Bécsben

megrendezették között a „legmelegebben üdvözlendőnek.”⁵ Ez azért is figyelemre méltó, mert a *Neues Wiener Tagblatt* kolumnistája szerint ez idő tájt huszonkét kiállítás volt Bécsben, „több mint amennyit a látogatók érdeklődése és a bécsi művészeti élet elbírt.” Bírálón jegyzi meg, hogy „talán egy 'Kunststadt' érdeklődő közönységétől elvárható lenne, hogy kiadjon erre néhány kemény schillinget.” Kultúrtörténeti szempontból érdekes, hogy panaszkodik a kiállítások sajtóvisszhangjának elsekélyesedéséről, az I. világháború utáni túlzott nyugalomba merülésről, sőt elgiccseedésről. Tischler, Ehrlich, Floch, Hauser, Jung, Philippi kiemelése, ill. Pajer-Gartegen és Merkel-Roméé párizsi kötődése után említi csak Derkovitsot, akinek sajátos „mély, gyújtó színei vannak.”⁶

Az osztrák kritikusok tehát kevésbé a kompozícióra figyeltek, inkább a színekre, az élénk ecsetvonásokra. Főleg a művészek különböző temperamentuma érdekelte őket. Így fedezték fel az erőt a magyar művész alkotásaiban, a többiek lágyabb, szolidabb portréival ellentétben. A *Reichspost* kritikusa világosan szembeállította „Derkovits vaskos, egészséges, erőteljes képeit Ehrlich a betegséget eltűző, angolkóros gyermekábrázolásaival.”⁷ A *Volks-Zeitung* szintén érdemként szögezte le, hogy „erős plaszticitású figuráival figyelmet kelt az eddig ismeretlen Derkovits Gyula (Julius).”⁸ Kevésbé érthető viszont, hogy milyen alapon írt a *Der Tag* Derkovits „széles rálátású, szláv hatású, figurális képeiről”⁹

Dr. Alfred Markowitz az *Arbeiter-Zeitung* állandó kritikusa foglalkozott a legtöbbet a tárlattal, és némi túlzással azt állította, hogy a közelmúlt teljes művészeti fejlődését tükrözi a Hagenbund bemutatója: az impresszionizmus tanulságaitól a szín- és a térviszonyok kereséséig, a tájmotívumok elvonatkoztatásán, mágikus atmoszférába helyezésén át (Reinitz), az anyagtalan terek, a kristályszerkezetek megjelenéséig (Hauser). A szemléletébe nem illeszkedőket a cikk végére hagyta mondván: „Peter Breithut, Julius Derkovits, Fritz Inhauser, Heinrich Revy és August Roth ezúttal be kell, hogy érjék nevük említésével.”¹⁰

A német *Der Cicerone* jeles szerzője mintegy összegzőként leszögezte, hogy a számos bécsi művészársaság közül a Hagenbund az egyetlen, ahol a tagok többsége lépést tart a kortárs művészeti áramlatokkal. Jogosan Cézanne hatását hangsúlyozta a tájképeken (Philippi, Floch) és a csendéleteken, sőt Derkovitsnál is, „aki erős, lendületes kontúrral honfitársára, Czóbel Bélára emlékeztet, színeinek erejében és melegében, melyek között egy mély, világító kék és egy telített rozsdavörös mindig visszatér, s ebben a magyar temperamentum nyilvánul meg.”¹¹

⁵ Ausstellungen. Im Hagenbund. *Deutschösterreichische Tages-Zeitung*, 1924. május 30.

⁶ Dr. Ernst H. Buschbeck: Kunstaustellungen. (Hagenbund). *Neues Wiener Tagblatt*, 1924. május 21.

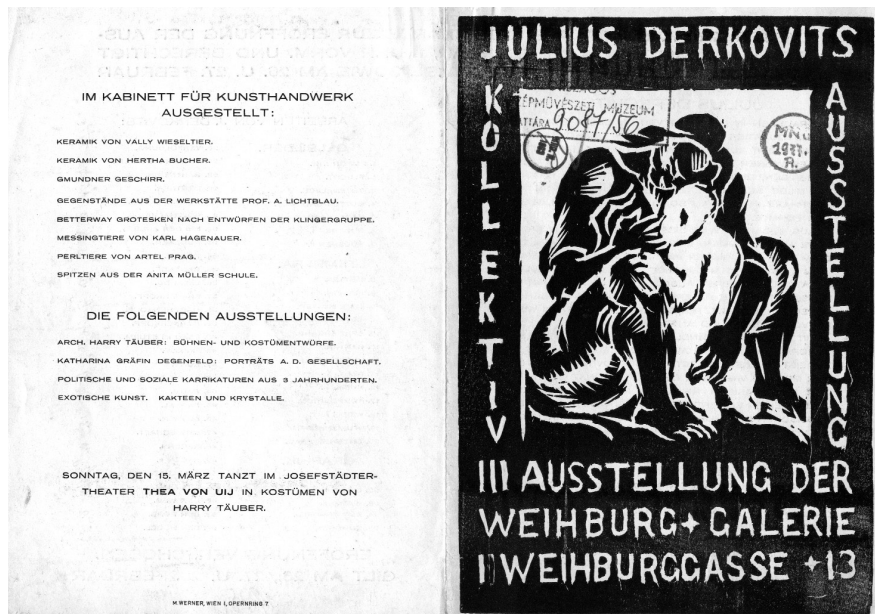
⁷ t. r.: Hagenbund. *Reichspost*, 1924. május 22.

⁸ Kunstschau. Hagenbund. *Volks-Zeitung*, 1924. május 12.

⁹ M. E.: Frühlingsausstellung im Hagenbund. *Der Tag*, 1924. május 15.

¹⁰ Alfred Markowitz: Kunst und Natur. Zur Frühjahrsausstellung des Hagenbundes. *Arbeiter-Zeitung*, 1924. május 27.

¹¹ St.(ephan) Poglayen-Neuwall: Ausstellungen. *Der Cicerone* (Lipscse), 1924. május, 572-573.

3. Derkovits Gyula egyéni kiállításának katalógusa. Bécs, Weihburg Galéria, 1925.

Magyar Nemzeti Galéria Adattár, ltsz.: 9087/56.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Derkovits művei közül kiemelten említette egy a kép egészébe jól belekomponált pihenő lány ábrázolását.

A viszonylag széleskörű sajtóvisszhang alapján úgy ítélni lehet, hogy Derkovits négy képe jó bemutatkozás volt a Hagenbundban. Neve némileg ismertté vált és tovább bővültek kapcsolatai nemcsak a magyar emigránsok között, hanem a Bécsben élő közép-európai értelmiségiek körében. Mindez hozzásegítette a festőt egy egyéni tárlat megrendezéséhez a Weihburg Galériában 1925. február végén. A bécsi belváros műkereskedő utcájában frissen nyílt alternatív galéria kiadott egy négy oldalas katalógust, az 54 mű címének felsorolásával és az író, publicista Hermann Menkes előszavával. (3., 4. kép) Néha a képcímek változtak, vagy a művész egyes motívumokat más technikával újra feldolgozott, valójában számos új alkotással jelentkezett, köztük az erre az alkalomra elkészülő *Menekülés (Menekülő)* című képpel. A pincegaléria enteriőrjéről, a tulajdonos keleti érdeklődéséről, a közönség és a festő kapcsolatáról érdekes beszámolót írt Lesznai Anna.¹² Mivel esztétikai nézetei nem egyeztek Derkovitséval, legfeljebb a kassági konstruktivizmus elutasításában, a költőnő naplójában még hezitált a cikk megírása előtt.¹³ Természetmisztikus szemléletével, a metafizikai létélményekhez való vonzódásával a Föld biztonságában így írt: „Ősállat, ősember félelme, megbúvó szökése, torpanó riadása.

¹² Lesznai Anna: Derkovits Gyula kiállítása. *Testvér* (Bécs) 2, 1925, 3. 91-92.

DIESER KATALOG GILT ALS EHRENKARTE ZUR ERÖFFNUNG DER AUSSTELLUNG MITTWOCH, 25. FEBRUAR, 11 UHR VORM. UND BERECHTIGT ZU FREIEM BESUCHE AN DIESEM TAGE SOWIE AM 26. U. 27. FEBRUAR

JULIUS DERKOVITS.

DRAUSSEN IN UNTER ST. VEIT, IN EINEM RICHTIGEN EILENSQUARTIER FAND ICH JULIUS DERKOVITS UND SEINE ARBEIT ZUERST: EINEN ENTWURZELTEN MITTEN IN DER WIENER APATHIE, EINEN LICHT UND FARBENHUNGRIGEN, DER IN EINEM KLEINEN, WILDEN GARTEN DIE MILDE SCHÖNHEIT DER LANDSCHAFTLICHEN ATMOSPHERE IN SICH AUFSOG UND ZU EIGENEN GEBILDEN FORTE.

AUS BUDAPEST WAR DIESER EINSTIGE TISCHLERGEHILFE HERGEKOMMEN, VOLL VON EMPFINDUNGEN, DIE ETWAS VON RELIGIÖSER INBRUNST AN SICH HABEN.

IM BUDAPESTER BELVEDERE HATTE ER, EIN SCHÜLER KERNSTOCKS, ZUERST AUSGESTELLT UND MIT DER INTENSIVITÄT SEINES MALERISCHEN GEFÜHLS AUFSEHEN ERREGT, IN DEN LETZTEN 2 JAHREN RANG ER IN WIEN UM VOLLENDUNG UND ANERKENNUNG.

MIT DEM GEGENSTÄNDLICHEN HAT DIE NEUE WEST-EUROPÄISCHE MALEREI AUCH DIE SEELISCHEN WERTE ZUMIEIST AUSGESCHALTET. IN DERKOVITS KUNST IST DER MENSCH WIEDER IN DEN MITTELPUNKT GESTELLT, DER PROLETARISCH RELIGIÖSE MENSCH, DER LEIDVOLLE, SEINER EMPFINDUNG NACH ENTSTAMMT ER DEM RUSSISCHEN GEFÜHLSKLIMA. ES SIND BEI IHM AKZENTE, WIE VON TOLSTOI UND GORKI. UND VON DIESER STÄRKE IST AUCH SEINE FARBIGE BETONUNG, MAN DENKT BEIM ERSTEN ANBLICK SEINER BILDER AN NOLDE, DER IHM KAUM BEKANNT SEIN DÜRTE.

DERKOVITS IST MIT SEINEN 30 JAHREN NOCH KEIN ANGLANGTER, KEIN RAFFINIERTER ROUTINIER, ES SIND DA UND DORT NOCH HÄRTEN UND UNANGEGLEICHHEITEN, IN SEINEN BILDERN, ABER SIE SIND VOLL VON URSPRÜNGLICHEN EMPFINDEN, VON EINEM OFT HINREISSENDEN RHYTHMUS, VON EINER MAGIE, DER SICH AUCH DIE KÜHLERE, KRITISCHE BETRACHTUNG NICHT ENTZIEHEN KANN.

H. MENKES.

ARBEITEN VON J. DERKOVITS:

OELBILDER.

1. EMPÖRUNG.
2. FLUCHT.
3. TOTENKLAGE.
4. MUTTER UND KIND.
5. KARTENSPIELER.
6. RUDERER I.
7. RUDERER II.

TEMPERA.

8. MUTTER.
9. IRRSINN.
10. TOTE MUTTER.
11. HERBSTLANDSCHAFT.
12. SPAZIERGANG.
13. GARTEN.
14. UNTERM BAUM.
15. PAST.
16. MUSIK.
17. KOMPOSITION.
18. WEIBL. AKT.
19. STUDENKOPF.
20. SITZEND FRAU.

GRAPHIK.

21. MUTTER MIT KIND.
22. ELENDE I.
23. ELENDE II.
24. DER KRÜPPEL.
25. EMPÖRUNG.
26. VERFOLGUNG.
27. SCHLEIFERFAMILIE.
28. GÄRTNERIN.
29. GÄRTNER.
30. HOLZHACKER I.
31. HOLZHACKER II.
32. BEI DER ARBEIT.
33. RUDERER.
34. REITER.
35. BADENDE.
36. LESENDE.
37. FRAUENKOPF.
38. MÄDCHENKOPF.
39. MÄNNERKOPF.
40. FRAU IM STURM.
41. PFERDE.
42. KÖHE.
43. ALTER BAUM.
44. BAUM.
45. PAPPEL.
46. BLUMEN.
47. LANDSCHAFT.
48. REGEN I.
49. REGEN II.
50. AM FLUSS.
51. DER QUAL.
52. DER WEG.
53. DER BERG.
54. DER HÜGEL.

ERÖFFNUNG VERSCHOBEN.

GILT AM 26., 27. U. 28. FEBRUAR

1925

Itt a katalógus ról a Derkovits Gyula kiállításáról.

4. Derkovits Gyula egyéni kiállításának katalógusa. Bécs, Weihburg Galéria, 1925.

Magyar Nemzeti Galéria Adattár, ltsz.: 9087/56.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Szélvész gyötri a fákat, vulkánikus kitörés duzzasztja fenyegetővé a dombokat: ember, állat rémült, menekül... az egyéni sors és a társadalmi adottság harca alatt ott nyugszik az örök ősparaszi metafizikum.” Szép, filozofikus elemzése azonban távol áll az én újabb kultúrhistóriai, pszichológiai megközelítésemről.¹⁴

Egyes osztrák lapok Derkovits helyét úgy próbálták kijelölni, hogy hivatkoztak az egy évvel korábban látottakra és észlelték a festő továbblépését. Alfred Markowitz most nem csupán említette művészüket, hanem elsősorban a jellemző formai változásokat hangsúlyozta: a rálátásos kompozíciók derkovitsi sajátosságát, a színek alárendeltségét, s kiemelte a papírmunkák kontrasztos erejét.¹⁵ Hermann Menkes,¹⁶

¹³ 1925: „Irtak Derkovitsról: a szociális probléma (menekülés és lázadások) nyugtalansága alatt: nem reng a talaja. Nagy zöldes-barna-piros-barna természetfilozófia: nyugalom a harc alatt. Tragikus hangyák, mázskálnak emberei a földgolyón. Eltévett fák ők is, de nem tudják.” *Sorsával tetováltan önmaga. Válogatás Lesznai Anna naplójegyzeteiből.* Sajtó alá rend. Török Petra. Budapest, 2010. 348.

¹⁴ Ld.: Bajkay Éva: Derkovits identitás-keresése Bécsben. Derkovits. Kiállítási katalógus MNG Budapest 2014. [megjelenés előtt]

¹⁵ Alfred Markowitz: Kunstaustellungen. *Arbeiter-Zeitung*, 1925. május 5.

¹⁶ Hermann Menkes (Brody, 1869–1931) galíciai író és műkritikus, aki Bécsben és Berlinben tanult. 1907-től Bécsben a *Neues Wiener Journal* szerkesztője, műkritikusa. *Ghettoliteratur. Eine Dokumen-*

a Derkovitsot már két éve ismerő galíciai író a keleti kötődésre figyelt, amit Bécsben a magyarok és az oroszok képviseltek szerint. Összekötő szálként hangsúlyozta az érzelmeket; nemcsak az izmusok letűntével, hanem az új tárgyilagosság nyugati, érzelmentes, új objektivitásra törő szemléletével szemben. Mint novellistát, őt magát is a történelem viharában edzett emberek lelki problémái érdekelték. Elkötelezettségének megfelelően külön cikket írt a *Neues Wiener Journal* állandó művészeti rovatába,¹⁷ Derkovitsot a fiatalok közé helyezve, külön értékelve mint súlyos személyes élmények és tragédiák másokhoz nem fogható, egyéni közvetítőjét, ahogy azt a *Der Abend* kritikusa is tette.¹⁸ Bécsben a magyarok esetében közös vonásként a szenvedélyességet emelték ki.¹⁹ Amúgy a magyar művészekről az osztrák lapok hagyományosan nem szívesen tettek említést. Ennek jegyében kell értékelnünk Derkovits Gyula viszonylag gazdag bécsi sajtóviszhangját. Kivételes kezelésének további bizonytsága, hogy egy budapesti kis kiállításáról később szintén megemlékeztek. Ez történt 1929-ben a Tamás Galéria Derkovits és Mészáros László közös tárlatával, „egy jelentős művész új, józanabb korszakáról” írtak akkor a *Neues Politisches Volksblatt* kiállítási szemléjében.²⁰

FÜGGELÉK: DERKOVITS 1925-BEN A BÉCSI WEIHBURG GALÉRIÁBAN RENDEZETT KIÁLLÍTÁSÁNAK NÉMET NYELVŰ RECEPCIÓJA

Ez a katalógus egyben a kiállítás meghívója is február 25-én szerdán délelőtt 11 órára és feljogosít ezen a napon, illetve 26-án és 27-én a kiállítás ingyenes megtekintésére.

Kint *Unter St. Veit*-ban, egy igazán szegényes lakásban találok először Derkovits Gyulával és munkáival: a bécsi apátiában gyökértelenül, fényre és színre szomjazva egy kicsiny, elvadult kertben szívta magába a táj atmoszférájának lágy szépségét, amelyből sajátos képeket alkotott.

Az egykori asztalossegéd Budapestről érkezett, érzelmekkel tele, amelyekben némi vallásos hevület is érződött.

Kernstok egykori tanítványa a budapesti Belvederében állított ki először, s festői érzékenységének intenzitásával feltűnést keltett. Az elmúlt két évben Bécsben küzdött a kiteljesedésért és az elismerésért.

A tárgynélküliséggel az új nyugat-európai festészet többnyire a lelki tényezőt is kiiktatta. Derkovits azonban művészetében ismét a középpontba állította az embert, a proletár módjára hívót, aki szenvedéssel teli. Érzékenysége az orosz érzésvilág leszármazottja. Tolsztoj vagy Gorkij akcentusával beszél, és színvilága is ezeknek az

tation zur deutsch-jüdischen Literaturgeschichte des 19. und frühen 20. Jahrhunderts. Hrsg. Gabriele Glasenapp, Hans Otto Horch. Tübingen, 2005. II.: 983-987.

¹⁷ Hermann Menkes: Die Jugend. Drei Kunstausstellungen. *Neues Wiener Journal*, 1925. március 8.

¹⁸ B.: Bildende Kunst. Naturkraft. *Der Abend*, 1925. március 8.

¹⁹ *Neues Wiener Tagblatt*, 1925. március 25. és a *Volks-Zeitung*, 1925. március 5.

²⁰ r.: Ausstellungen. *Neues Politisches Volksblatt*, 1929. október 8.

erejét idézi fel. A műveivel való első találkozás Noldét juttatja eszünkbe, akit viszont aligha ismerhetett.²¹

Derkovits 30 évével még nem beérkezett, rafinált rutinfestő. Itt-ott még kemény és kiegyensúlyozatlan, de képei teli vannak őszerejű érzelmekkel, ritmusuk magával ragadó, mágiájuknak a hűvös, kritikus szemlélő sem tud ellenállni.

Hermann Menkes: Julius Derkovits kollektiv Ausstellung [Derkovits Gyula gyűjteményes kiállítása]. III. Ausstellung der Weihburg Galerie, I. Weihburggasse 13.

A Weihburg Galéria (Weihburggasse 13.) Derkovits Gyula gyűjteményes kiállítását mutatja be. Derkovits is még fejlődőben lévő művész. Számára a konstruktív forma éppen olyan fontos, mint a tárgy. Egykori munkáseberként olyan ábrázolásokat részesít előnyben, amelyek a dolgozó, az életéért megküzdő, az elnyomás ellen fellázadó embert mutatják be. Monumentalitásra törekvő műveit erős testi és lelki aktivitás határozzák meg. Formái – bármennyire is zsúfoltak, sűrűek – mindig világosak, és szigorú architektonikus felépítést követnek. A művész gyakran választ a formákat értelmező nézőpontot. Olaj- és temperaképein csak kevés, sötét, borongós hatású színt használ, közöttük is uralkodó egy sajátos rozsdavörös. Fekete-fehér munkáin a világos és sötét kontrasztja erős hangsúlyt kap.

A. M. [Alfred Markowitz]: Kunstausstellungen. [Műkiállítások]. Arbeiter-Zeitung, 1925. 03. 05. 9. (A cikk Derkovitsra vonatkozó részlete)

Bécs, kellemes művészi és mérsékelt politikai klímájával, sok művésznek választott hazája lett, közöttük az ifjabb magyar művésznemzedék legjobbjaié is. Büszke lehet rá. Sokat ad nekik, de sokat is kap tőlük. Uitz, Gergely, Kassák, Torday, Korda, Moiret és mások most is itt dolgoznak, nem mindig a legkellemesebb körülmények között, mégis boldogan, hogy kedvük szerint alkothatnak.

Hozzájuk csatlakozott egy harcos, akire egy múlt évi Hagendbund-beli kiállítás alkalmából már utaltunk: Derkovits Gyula. Bármennyire is helyénvaló lenne egy művész munkáját személyétől elvonatkoztatva szemlélni, megengedhető, hogy e szigorú felfogást enyhébbel váltsuk fel ott, ahol az összefonódás nem véletlenszerű, ahol az életút és az egyéniségtől áthatott alkotás feltételezi egymást. A harmincéves művész asztalossegéd volt Budapesten. Azután ugyanott Kernstok tanítványa lett és már első kiállítása feltűnést keltett. Két éve jött Bécsbe, ahol messze kint, Unter St. Veitban, szegényes lakásában munkájának él. A Weihburg Galériában, Weihburggasse 13., most Derkovits Gyula olaj- és temperaképeit, akvarelljeit, rajzait és grafikai munkáit mutatják be. Nem lehet megindulás nélkül elmenni egy erős lélek és kimagasló értelem ezen megnyilvánulásai mellett. Valamennyiből kiérezhető a függetlenül

²¹ Emil Nolde tárlat volt 1924. március 11. – április 8. között a bécsi Künstlerhausban.

vívott harc: a harc az eszméért, a harc a technikával. Ennek az embernek látszólag semmi sem adja meg magát önként. Küzdenie kell önmagával és úgy tűnik, mintha minden alkalommal először fedezné fel a számára megfelelő kifejezőmódot. Az érzés és a közlési forma becsületessége rokonszenvesen hatna akkor is, ha egyébként nem járulna hozzá más. De olyan sok minden járul még hozzá, hogy a Csodálatosan Befejezetlent fölébe kell helyeznünk ama sokaknak, akiknek sem magukban, sem mesterségbeli készségükben nem kell kételkedniök és akikből még mindig tizenkettő megy egy tucatra. „Lázadás”, „Menekülés”, „Halottsiratás”, „Anya és gyermeke”, „Halott anya”, „Örület”, „Nyomor”, „A nyomorék”, „Üldözés”, íme néhány téma, amely csodálatos erővel alakítva úgy ölt formát, ahogy ennek a művésznek eszmevilágában otthonossá vált.

Ismeretlen szerző: Und wieder ein Ungar. [És ismét egy magyar.] Volks-Zeitung (Grosse Ausgabe), 1925. 03. 05. (Közlő: Derkovits Gyuláné: Mi ketten. Emlékezés Derkovits Gyulára. Bp. 1954. 98.)

Az utóbbi évek művészete, ameddig a fiatalok nem jöttek, tiszta formaművészet volt. Csak a portrék képeztek kivételt, melyekben a művészek lelki beállítottsága a legerősebben kifejezésre jutott. Ez volt érvényes minden formára, amit az impresszionisták mint egyetlen elemet előtérbe állítottak, és az atmoszférában feloldottak. Az érzelmeket és a hangulatot, a régi művészet két nagy erősségét a művészek lényegtelen, szubjektív magánügyének tekintették. Így tűnt el minden emberi az új művészetből, még ha az expresszionizmusról beszélünk is. Munch, Kubin, na és Kokoschka is lírai beállítottságú különcökként szerepeltek a mozgalomban. A vonal és a szín absztrakció lett, vagy a misztikus szemlélet médiuma. Ez csupán egy epizód volt, kísérletező, átmeneti művészet.

Amennyiben az előjelek nem csálnak, a fiatal művészek visszatálnak az emberhez. A konstruktivistákkal eljutottunk egy végponthoz, amely után a teljes feloldódás vagy az abszurd következik. Így aztán újra előkerült az egyetlen gyümölcsözethető téma, az emberi lélek. Fiatal művészek néhány kiállításában ez a tendencia egyértelműen észlelhető.

A legerősebben Derkovits Gyulánál, egy fiatal magyar festőnél, aki a Weihburg Galériában (Weihburggasse 13.) korai olajképeit, pasztelljeit és rajzait állította ki. Az önmagával és a világgal is keményen viaskodó művésszel, aki kézművesként kezdte pályáját, csaknem két évvel ezelőtt ismerkedtem meg. Mélyen megérintett elkötelezettsége, és megpróbáltam felhívni a figyelmet ígéretes munkásságára. Képeinek erős érzelmi töltése, amely minden képéről hangsúlyozottan megszólít, a művész személyes élményeiből fakad. A szenvedést jól ismerő munkásosztály soraiból származik, amelynek tragikus életéből meríti motívumait. Nem vádol, hanem közvetlen tapasztalásait jeleníti meg. A halál komor legendává válik számára. A szenvedő ember érzemvilága sötét színárnyalataiban talál adekvát kifejezést. Így festi meg világosan felépített, monumentalitásra hajló kompozícióit, a

Halottsiratást, Menekülést, Üldözést, Lázadást, és néhány világosabb temperaképen a kismimizettek szegényes örömeit (Séta), egy bensőségesen meglesett táj kopár szépségét. Derkovits művészetében a természettel találkozhatunk, nincs felesleges virtuozitás. Festményein és rajzain olyan erő jelenik meg, amelynek nem lehet ellenállni, olyan tehetség, amelykorunk kultúrájában sokakkal ellentétben nem merül ki szokványos formarutinban.

Hermann Menkes: Die Jugend. Drei Kunstausstellungen [Fiatalok. Három kiállítás]. Neues Wiener Journal, 1925. 03. 08. (A cikk Derkovitsra vonatkozó részlete)

A Weihburg Galéria 1. kerület, Weihburggasse 13. Derkovits Gyula-kiállítása arról tanúskodik, hogy a természet általi elhivatottság elsöprő ereje hogyan ragadja magával a nézőt. Az eredetileg megkezdett kézműves életpálya szemlátomást a legcsekélyebb hatással sem volt a művészetére. Derkovits számára az csak valami külsőség lehetett. Lelkében határtalan érzelmek dúltak, aminek köszönhetően a művész fájának, sőt az egész teremtett világnak a sorsát is sajátjaként volt képes megélni, s ez őt mindennel, ami él, összekapcsolta. Minden történés számára képpé állt össze, amelyek kézzelfogható egyértelműséggel egyesítették magukban százezrek szenvedéseit. Ezek az arcok a művészi alkotás útjára kényszerítették, taszították, így keletkeztek a képei: Lázadás - Menekülés - Üldözés - Halottsiratás - Anya és gyermeke a koporsóban.

Valóban, a legegyszerűbb mindennapos hírek mitikus, mondaszerű tartalmat nyernek, s jóval a mindennapok fölé emelkednek. Derkovits szíve csak akkor örvend, amikor az embert az elemekkel vívott harcában mutathatja meg. A harc számára minden. A fa is harcos, amikor a vihar haragvóan belekap nehézkes koronájába.

Ismeretlen szerző: Kunstausstellungen. [Kiállítások] Neues Wiener Tagblatt, 1925. 03. 25. (Derkovits Gyula és Gergely Tibor kiállításairól szóló cikk Derkovitsra vonatkozó részlete)

(...) most van kiállításuk Bécsben, persze különös körülmények között, amelyet egyelőre sajnos még csak titkos kiállításnak nevezhetünk. E fiatal magyar generáció közös jellemzője a szenvedélyesség, amellyel a művészet formai nehézségeinek leküzdésébe vetik magukat; hiányzik belőlük a klasszicizmusnak az a harmonizáló, de gyakran el is erőtlentítő mozzanata, amely más országokban az efféle törekvéseknél gyakran megfigyelhető. Egyébként a két művész természetesen nagyon különbözik egymástól. A fiatal Derkovits, aki az új Weihburg Galéria katakombáiban állított ki, olyan legény, aki az asztalosoktól érkezett a festészetbe. Bizonyos értelemben teljesen feltétel nélkül való. Ezért persze néha kisiklások történnek, ami nem is lehet másként valakinél, aki hivatását a legelejétől kezdve autodidaktaként építi fel. De azért itt-ott maradt benne hiba; tehetséges és halálosan komolyan

veszi feladatát. Női fej, egy fa alatt álló férfi átszellemült portréja (azt hittem, önarckép, de a fivére), két, csónakban ülő férfi több kísérlet után végre sokat ígérő, sikerült megoldása – bizonyos értelemben már beteljesülésnek tekinthetők. Gyengébbek a nagy kompozíciók; de ahol melléfog, mint a három gyanús legény képénél, akik lövésre kész fegyverrel lopakodnak az erdőn keresztül, ott is lángol a vad szenvedély. Jól sikerült – a nagy „Menekülés” képen és egy ecsetrajzon – a kocsi elé fogott lovak motívuma.

B.: Bildende Kunst. Naturkraft. [Képzőművészet. Őserő.] Der Abend, 1925. 03. 08.

Hessky Orsolya fordítása